

Bedir Esirlerinin Serbest Bırakılması ve Bedir Savaşı Sonrası İslam'a Karşı Tutumları
The Release of the Captives of Badr and Their Attitude Towards Islam After the Badr Ghazwa

Ali DADAN

ORCID: 0000-0003-3860-0389

e-posta: alidadan@gmail.com

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi
Asoc.Prof., Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Theology, Department of Islamic History,
Konya, Türkiye
ROR ID: 013s3zh21

Raziye Gül GÜZEŞ

ORCID: 0000-0002-5623-3431

e-posta: rgulguzes@gmail.com

Arş.Gör., Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı
Res.Assist., Gaziantep University, Faculty of Theology, Department of Islamic History,
Gaziantep, Türkiye
ROR ID: 020vvc407

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Dadan, Ali; Güzeş, Raziye Gül. "Bedir Esirlerinin Serbest Bırakılması ve Bedir Savaşı Sonrası İslam'a Karşı Tutumları". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2023), 173-203.
<https://doi.org/10.35415/simakifd.1349733>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	09. 07. 2023
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	11. 11. 2023
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 12. 2023
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (Araştırma Makalesi)
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>) This study is derived from the second part of Raziye Gül Güzeş's master's thesis entitled "Badr Captives and their Attitudes and Attitudes after the Battle of Badr", written in 2023 at Necmettin Erbakan University, Institute of Social Sciences under the supervision of Assoc. Prof. Ali Dadan. (<i>Bu çalışma, 2023 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Raziye Gül Güzeş tarafından Doç. Dr. Ali Dadan danışmanlığında "Bedir Esirleri ve Bedir Savaşı Sonrası Tutum ve Tavrı" başlıklı yüksek lisans tezinin ikinci bölümünden üretilmiştir.</i>)
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (<i>Evet</i>) – Ithenticate/Turnitin.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (<i>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</i>)
Complaints (<i>Etik Beyan Adresi</i>)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (<i>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</i>)
Copyright & License (<i>Telif Hakkı ve Lisans</i>)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (<i>Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>)

Özet

Risalet dönemine damga vuran olaylardan biri olan Bedir Savaşı, Müslümanların galibiyetiyle sonuçlanmış, Müslümanların güç kazanması açısından önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Bedir Savaşı'nda Müslümanlar karşısında büyük bir hezimetle uğrayan Mekkeli müşrikler, lider kadrosunun neredeyse tamamını kaybetmiştir. Genel kabul gören rivayetlere göre; müşrikler Bedir'de yetmiş ölü yetmiş esir vermişlerdir. Kaynaklarda esir sayısı yetmiş, yetmiş dört, yetmişden fazla olarak geçmektedir. Yetmiş sayısı kesretten kinaye olarak kullanılabilmesi gibi, mevcut esir sayısının yuvarlanarak yaklaşık bir rakamla ifade edilmesi de söz konusu olabilir. Kaynaklarda verilen esir listeleri bir arada değerlendirildiğinde ve listelerde yer almasa da rivayetlerden hareketle esir olduğu anlaşılan kimseler de eklendiğinde, esir alınan yetmiş bir kişiye ulaşılmıştır. Bedir Savaşı'nda alınan esirlerin sonraki dönem olaylarında olumlu/olumsuz etkin roller üstlendikleri görülmektedir. Bu bağlamda Bedir esirlerinin incelenmesi, Bedir sonrası gelişmelerin anlaşılmasını kolaylaştırması açısından da önem arz etmektedir. Araştırmamızda, esirlerin iki taraf arasındaki ilişkilerde nasıl rol aldıkları incelenerek İslam'a ve Müslümanlara yönelik sergiledikleri tutumun ortaya konması amaçlanmıştır. Gösterilen tutumda zamanla değişimler de olmuştur. Çalışmamızda, İslam'ın ilk dönemlerinde olumsuz tavır sergileyen bazı esirlerin ilerleyen yıllarda tutumlarının değişmesinin nedenleri tespit edilmeye çalışılmış, İslam ve Müslümanlar karşısında saf tutan bu esirlerin İslam'a hizmette bulunup bulunmadıkları araştırılmıştır. Bedir Gazvesi ile ilgili pek çok araştırma olmakla birlikte, esirlerin durumunun ayrıntılı bir şekilde incelendiği ve haklarındaki bilgilerin derlendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan bu araştırmanın, esirlerin üstlendiği fonksiyon bağlamında, Bedir Savaşı'ndan sonraki gelişmelerin anlaşılmasına katkı sağlaması umulmaktadır. Araştırmada esirler hakkında alınan karara değinilmiş, esirlerin serbest bırakılma durumlarından bahsedilmiş, serbest kalan esirlerin Bedir Savaşı'ndan sonra gösterdikleri tutum ve davranışları incelenmiştir. Müslüman olma durum ve zamanları dikkate alınarak, gösterdikleri tutumları ihtiva eden başlıklar açılmış ve hakkında bilgiye ulaştığımız her bir esire, ilgili başlık altında yer verilmiştir. Fidyeye hükümden hariç tutularak, İslâm'a ve Müslümanlara yönelik haddi aşan düşmanlıkları ve fiilî eziyetleri nedeniyle ölümle cezalandırılan iki kişi haricinde esirlerin fidye ile serbest bırakılmalarına karar verilmiştir, fidye miktarları kişilerin mali imkânlarına göre farklılık göstermiştir. Ayrıca, verilen söz/teminat karşılığında serbest bırakılanlar olduğu gibi, fidye bedeli alınmadan serbest kalan esirler de olmuştur. Esirlerden birinin Kureyş'in esir aldığı bir Müslüman'la mübadele edilmek suretiyle serbest bırakıldığı görülmektedir. Okuma yazma öğretmeleri karşılığında esaretten kurtulan esirlerin isimlerine ulaşılamasa da, fidye imkânı olmayanlar için böyle bir seçenek ortaya konduğu bilinmektedir. Serbest kalan esirlerden, İslam aleyhine faaliyetlerde bulunarak şirk üzere ölenler olduğu gibi, Müslüman olarak İslam'a hizmet yolunda gayret sarf edenler de vardır. Esirlerin birçoğunun tutumunun ise Mekke'nin fethinden sonra müspet yönde değiştiği anlaşılmaktadır. Esirlerden dokuz kişinin şirk üzere öldüğü bilinmektedir. Yirmi dört kişi, farklı zamanlarda İslâm'ı kabul etmiştir. Bu rakam, esirlerin üçte birini oluşturmaktadır. Bu esirlerden dört kişi, esaretten kurtulmalarının akabinde İslâm'ı kabul etmişlerdir. Müslüman oldukları bilinen esirlerin yarısı, yani on iki kişi tulekâ grubundan, Mekke fethi ve sonrasında Müslüman olanlardır. Diğer otuz sekiz esirin Müslüman olup olmadıklarına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır; bu kişilerin genelini halîfler, mevlâlar ve toplumda önemli mevkiisi olmayan kimseler oluşturduğundan dolayı, Bedir esirleri arasında isimlerinin geçmesi dışında pek çoğu hakkında bilgi bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Siyer, Bedir Savaşı, Esir, Fidyeye, Kureyş.

Abstract

The Badr Ghazwa, one of the events that marked the period of the Prophethood, resulted in the victory of the Muslims and assumed an important function in terms of gaining power for the Muslims. The Meccan polytheists, who suffered a great defeat against the Muslims in the Badr Ghazwa, lost almost all of their leadership. According to generally accepted narrations, the polytheists left seventy dead and seventy captives at Badr Ghazwa. In the sources, the number of prisoners is mentioned as seventy, seventy-four, and more than seventy. The number seventy may be used as an allusion to the number of captives, or the number of captives may be rounded up and expressed as an approximate number. When the lists of captives given in the sources are evaluated together and those who are not included in the lists but are understood to be captives based on the narrations are added, the number of captives reaches seventy-one. It is seen that the captives taken in the Badr Ghazwa assumed positive/negative effective roles in the events of the following period. In this context, the examination of Badr captives is important in terms of facilitating the understanding of the developments after Badr Ghazwa. Our research aims to reveal the attitude towards Islam and Muslims by examining how the captives played a role in the relations between the two sides. There have also been changes in the attitude over time. In our study, the reasons for the change in the attitudes of some captives who exhibited a negative attitude in the early periods of Islam in the following years were tried to be determined, and it was investigated whether these captives, who took sides against Islam and Muslims, served Islam or not. Although there are many studies on the Badr Ghazwa, there is no study that analyses the situation of the captives in detail and compiles information about them. It is hoped that this study will contribute to the understanding of the developments after the Badr Ghazwa in the context of the function undertaken by the prisoners. In the study, the decision taken about the captives was mentioned, the release of the captives was mentioned, and the attitude and behaviour of the released captives after the Badr Ghazwa were examined. Taking into account their status and time of becoming Muslim, headings containing the attitudes they showed were opened and each captive, about whom we found information, was included under the relevant heading. Except for two people who were punished with death for their excessive enmity against Islam and Muslims and their actual persecution, the captives were decided to be released with ransom, and the ransom amounts varied according to the financial means of the captives. In addition, some captives were released in return for a promise/collateral, as well as captives who were released without ransom. It is seen that one of the captives was released in exchange for a Muslim captured by Quraysh. Although the names of the captives who were freed from captivity in return for teaching them to read and write cannot be found, it is known that such an option was put forward for those who could not afford the ransom. Among the captives who were freed, some committed anti-Islamic activities and died as polytheists, as well as some who were Muslims. It is seen that nine of the captives died in shirk. Twenty-four people accepted Islam at different times. This number constitutes one-third of the captives. Four of these captives converted to Islam after their release from captivity. Half of the captives who are known to have converted to Islam, twelve of them, belonged to the group of Tulekah, those who converted to Islam during and after the conquest of Mecca. The other thirty-eight captives were not known to have converted to Islam; since they were mostly khalifs, mawlās, and others who did not hold important positions in society, there is no information about most of them, except for the mention of their names among the captives of Badr.

Keywords: Islamic History, Sirah, Badr Ghazwa, Captive, Ransom, Quraysh.

Giriş

Bedir Savaşı, siyerin önemli dönüm noktalarından biri olup, Kur'ân'da "yevmu'l-furkân"¹ olarak nitelenmektedir. Âyette Bedir Savaşı'ndan "hak ve batılın ayrılma günü" olarak bahsedilmesi, savaşın ehemmiyetiyle alakalı önemli bir ifadedir. Kur'ân'daki âyetlerde geçen "batşe-i kübrâ (amansız yakalama)"² tamlamasının, Bedir günü müşriklerin öldürülmeleri; "lizâm (yakalarına yapışma)"³ kelimesinin, Bedir'de esir edilmeleri olduğu yönündeki görüşler,⁴ Bedir'de müşriklerin karşılaştığı hezimetin büyüklüğünü göstermektedir. Müslümanların galibiyetiyle sonuçlanan bu savaşta müşrikler büyük bir hezimetle karşılaşmışlardır. Her iki tarafın ilk fiilî savaşı sayılan bu gazve, Hicaz'da büyük yankılar uyandırmıştır.

Araştırmamızda, Müslümanların Bedir Savaşı'nda aldıkları esirlerin serbest bırakılması üzerinde durulmuş ve bu esirlerin sonraki dönemlerde nasıl bir tutum sergiledikleri incelenmiştir. Esirler için uygulanacak karar hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahâbenin müzakere sürecine değinilmesinin ardından; esirlerin serbest bırakılma durumları, ilgili başlıklar içerisinde mütalaa edilmiştir. Serbest kalan esirlerin tavır ve tutumlarına, İslâm'ı kabul etme durum ve zamanları çerçevesinde yer verilmiştir. Konu başlıklarının sonuna esirlerin durumunu gösteren grafikler eklenerek, genel çerçevenin anlaşılmasına katkı sunmak amaçlanmıştır.

Bedir Savaşı siyer, megâzî ve İslam tarihi kitaplarında başlık açılan, hakkında müstakil çalışmaların da bulunduğu bir konu olmakla birlikte, esirlerin ayrıntılı olarak incelendiği bir araştırmaya ulaşılamamıştır.⁵ Çalışmalarda, savaşta alınan esirlere esaretten nasıl kurtuldukları bağlamında değinilse de bütün esirlerden bahsedilmediği, daha ziyade

¹ el-Enfâl 8/41.

² ed-Duhân 44/16.

³ Tâhâ 20/129; el-Furkân 25/77.

⁴ Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dârü İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1955), "Sifâtü'l-Kiyâme ve'l-Cenne ve'n-Nâr", 39.

⁵ Bedir Savaşı ile ilgili bazı çalışmalar için bk. Tahsin Ekim, *Bedir Savaşı'nı Hazırlayıcı Etkenler ve Sonuçları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Mehmet Azimli, "Bedir Savaşı Çerçevesinde Bazı Mülâhazalar", *Bilimname* 18/1 (2010), 7-20; Mustafa Özkan, "Tarihin Öznesinin Tespitinde, Kur'ân'ın Tarih İlimine Katkısı/Kaynaklığı Üzerine -Bedir Savaşı Örneği-", *İSTEM* 16 (2010), 19-33; Mehmet Nadir Özdemir, "Bazı Yönleriyle Bedir Gazvesi", *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12 (2017), 105-115; Hacı Ataş, "Bedir Gazvesi Kapsamında Ortak Hadis ve Siyer Rivayetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 65 (2018), 632-649; Mehmet Nadir Özdemir, "Bir Dönüşüm: Cahiliye Yağmacılığında Bedir Gazvesi Ganimetlerine", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2020), 1879-1901; Cuma Karan, *Psiko-Sosyo-Tarih Açısından - Bedir Meydan Muharebesi*, (Ankara: İlahiyat, 2021).

bilinen kişilere isim olarak yer verildiği görülmektedir. Bu çalışmamızda, Bedir esirlerinden kimlerin hangi şekilde serbest kaldığına detaylı olarak yer verilmiştir. Esirlerin sonraki hayatları dikkate alınarak, Bedir Savaşı'ndan sonra taraflar arasındaki mücadelelerde hangi konumda durdukları incelenmiştir.

Bedir Savaşı'nda esir düşen Mekkelilerin sayısının yetmiş,⁶ yetmişten fazla, yetmiş dört⁷ olduğu bilgisi verilmektedir. Esirlerin isimlerine yer veren Vâkıdî, İbn Hişâm, Belâzürî listeleri⁸ bir arada değerlendirildiğinde ve esir listelerinde yer almasalar da rivayetlerden hareketle esir oldukları anlaşılan üç isim⁹ eklendiğinde, esir alınan yetmiş bir kişiye ulaşılmaktadır. Bu kişiler; fidye ödemek, okuma yazma öğretmek, mübadele edilmek suretiyle veya kaşılıksız bir şekilde serbest bırakılmıştır. Serbest kalan esirlerden bazıları zaman kaybetmeden derhâl, bazıları ilerleyen süreçlerde İslam'ı kabul etmişlerdir. Bazı esirler düşmanlıklarını devam ettirerek şirk üzere ölmüşlerdir. Esirlerin bir kısmının hakkında ise -Bedir'de esir olmalarının dışında- bilgi bulunmamaktadır.

1. Esirler Hakkındaki Karar

Esirlere uygulanacak karar konusunda Resûlullah sahâbeyle istişare etmiş, öldürme ve fidye karşılığı serbest bırakılma fikirleri sahâbe arasında müzakere edilmiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) fidye karşılığı serbest bırakmayı uygun görmüştür. Esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılmasına karar verilince, maddi imkânları göz önüne bulundurularak fidye bedelleri belirlenmiştir. Buna göre, 1000 ile 4000 dirhem arasında değişen farklı fidye bedelleri tespit edilmiştir. İmkânı olmayanlara Resûlullah iyilikle muamele etmiş, fidye yerine alternatif çözümler sunulmuştur.¹⁰ Fidye ödeme imkânı olmayıp okuma yazma bilenler, ensar çocuklarına okuma yazma öğretmeleri mukabilinde serbest bırakılmışlardır. Bu takdirde de kurtulma imkânı yoksa karşılıksız serbest bırakılmıştır. İslâm'ın azılı düşmanlarından olan iki kişi ise bu uygulamalardan istisna tutulmuş, Mekke devrinde

⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî Vâkıdî, *el-Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dârü'l-A'lemî, 1989), 1/144; Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Taha Abdürrauf Sa'd (Şeriketü't-Tibâati'l-Fenniyyeti'l-Müttehede, ts.), 2/256; Müslim, "el-Cihâd ve's-Siyer", 58.

⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/144.

⁸ Bk. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138-143; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257-259; Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Câbir Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Riyaz Ziriklî - Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996), 1/301-305.

⁹ Bu isimler: Ümeyye b. Halef, Ali b. Ümeyye b. Halef, Nadr b. Hâris. Bk. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/83, 106.

¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/220.

Müslümanlara yaptıkları eziyetler göz önünde bulundurulduğunda, haklarında ölüm cezası verilmesine hükmedilmiştir.¹¹

Bedir Savaşı, savaştan elde edilen esirler ve ganimetler hakkında âyetler ihtiva eden Enfâl sûresindeki 67-69 âyetler, Müslümanların esirleri öldürmeyip fidye karşılığı serbest bırakmalarının kınandığı şeklinde tefsir edilmiştir. Âyetler okunduğunda, alınan esirlerin öldürülmesinin gerekliliğine dair sarih bir ifade bulunmamaktadır. Esirlerin öldürülmesi gerekliliği sonucuna, Hz. Ömer'in esirler hakkındaki görüşü dikkate alınarak ulaşılmaktadır.¹² Hz. Ömer, Bedir esirleri konusundaki görüşünün ilahi iradeye muvafık düştüğünü söylemektedir.¹³ Bu husus "Muvâfakât-ı Ömer" arasında değerlendirilmektedir. Bedir'de esir alınanlar, fiilen savaşta bulunmuş muharip unsur oldukları için öldürülmeleri ihtimalinin savaş hukukunda bir karşılığı vardır. Nitekim esirlerden Nadr ve Ukbe'nin azılı düşmanlıkları nedeniyle öldürülmeleri uygun görülmüştür. Fakat bu noktada, esirlerin öldürülmesi kararının bir zorunluluk olup olmadığı veya bütün esirleri kapsayıp kapsamadığı sorusu akla gelmektedir.

Âyetlerde asıl eleştirilen hususun; alınan esirlerin öldürülmeyerek fidye karşılığı serbest bırakılmaları değil, Müslümanların ganimet ve esir alma telaşına düşerek savaşın ehemmiyetini ve ciddiyetini unutup elde edilen zaferi tehlikeye atmaları olduğu da söylenebilir. Müslümanların uyarılmasının, hatta kınanmasının sebebi, gerekeni yapmamaları ve esir edinmenin getireceği maddi menfaatleri düşünerek dinlerini ve canlarını tehlikeye atmalarıdır. Yani esir alındıktan sonra verilen karardan ziyade esirler alınmadan önce / savaş devam ederken gösterilen tutum, eleştiri sebebi olmuştur.¹⁴

Esirlere yapılacak uygulamalar noktasında şunu da belirtmek gerekir ki; Bedir Savaşı'ndan önce gerçekleşen Batn-ı Nahle Seriyyesi'nde iki esir alınmış, bu esirler 1600'er dirhem karşılığında serbest bırakılmıştır.¹⁵ Esirlere uygulanacak yaptırım Batn-ı Nahle'de kesin bir hükme bağlanmadığından, Bedir esirlerine ne yapılacağı konusunda Hz. Peygamber istişare etmiş ve istişare neticesinde komutanlık ve devlet başkanlığı yetkisini kullanarak ön plana çıkan görüşlerden tercih ettiğini uygulamıştır. Yapılan istişare

¹¹ Ahmet Özel, "Esir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/383.

¹² Hz. Ömer esirlerin öldürülmeleri gerektiği düşüncesindeydi. Konu ile ilgili rivayetler için bk. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/110; Müslim, "el-Cihâd ve's-Siyer", 58.

¹³ Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 24.

¹⁴ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 2/709.

¹⁵ Batn-ı Nahle Seriyyesi hakkında bilgi için bk. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/13-19.

neticesinde verilen karar bir ictihad olarak değerlendirilirse, bir kimseye ictihadı nedeniyle azap uyarısının gelmesi makul olmayacaktır. Zira ictihad hatalı olsa bile -ki burada ictihadın hatalı olması meselesi tartışılabilir- “ictihadında isabet edene iki, yanılana ise bir ecir” olduğuna göre, ictihad neticesinde azapla uyarılma durumu söz konusu değildir. Uyarının sebebi, savaşın asıl gayesini unutup dünyalık peşine düşmek ve düşmana - değerlendirilselerdi toparlanabilecekleri- bir fırsat vermektir.¹⁶ Enfâl sûresi 67 ve 68. âyetlerde Müslümanların maddi ve dünyevi kaygılara düşerek mücadeleyi gevşetmeleri ve esir/ganimet peşine düşmeleri eleştirilmiş, bununla birlikte mevcut durumda Müslümanlar için kolaylık gösterilmiş ve 69. âyetle ganimetler helal kılınmıştır. Allah, Müslümanların tutumunun aleyhlerine dönmesine izin vermeyerek ve hatalarına rağmen ganimetleri de helal kılarak onlara lütufta bulunmuştur.

Esirlere muamele konusunda hassas davranan Hz. Peygamber (s.a.v.), sahâbeye de onlara iyi davranmalarını emretmiştir.¹⁷ Esirler ve onları kurtarmak için gelenler bu süreçte Hz. Peygamber’i ve sahâbeyi gözlemlemiştir. Hem kendilerine yapılan güzel muamele hem İslâm’ın emirleri, onların İslâm’dan ve Müslümanlardan etkilenmelerini sağlamıştır. Etkilenmelerine rağmen, pek çok kimsede intikam duygularının uzun süre devam ettiği ve birçoğunun düşmanlıklarını sürdürdüğü görülmektedir.

2. Esirlerin Serbest Bırakılması

Esirelerin birçoğu ödedikleri fidyeler mukabilinde serbest kalmıştır. Esirler için belirlenen asıl fidye bedeli 4000 dirhem olmakla birlikte, fidye bedellerinin esirin maddi durumuna göre belirlenmesinden dolayı; 3000 dirhem, 2000 dirhem, 1000 dirhem fidye ile serbest bırakılan esirlerin de olduğu görülmektedir.¹⁸

2.1. Fidyeye ile Serbest Bırakılma

Benî Hâşim’den Akîl b. Ebû Tâlib, Nevfel b. Hâris ve Abbas’ın anlaşmalı olan Utbe b. Amr b. Cahdem’in fidyeleri, kendi fidyesiyle birlikte Abbas b. Abdülmuttalib tarafından

¹⁶ Ahmet Önkal, *Muhtasar Siyer-i Nebî*, ed. İsmâil Hakkı Atçeken (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022), 128.

¹⁷ Hz. Peygamber ve sahâbenin muamelesine dair bazı örnekler için bk. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/107, 119; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/209; Ebû Abdullah Muhammed b. Sa’d b. Menî’ *ez-Zührî İbn Sa’d, et-Tabakatü’l-kübrâ* (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1990), 4/9.

¹⁸ Bk. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138-144.

ödenmiştir.¹⁹ Hz. Peygamber, amcası Abbas'ın maddi imkânının iyi olduğunu belirterek kendisi dâhil dört kişinin fidyesini ödemesini söylemiştir. Dolayısıyla bu isimler, tam fidye bedeli ile esaretten kurtulmuş olmalıdırlar. Abbas'ın, altından 80 ukıyye veya 1000 dinar ile kendisinin ve Akîl b. Ebû Tâlib'in fidye bedelini ödediği görülmektedir. Halîfi Utbe b. Amr b. Cahdem'in fidyesini daha sonra göndermiştir.²⁰ Nevfel b. Hâris'in fidyesinin ise; Abbas tarafından ödendiği bilgisinin yanında Nevfel b. Hâris'in kendisinin 1000 mızrak ile ödediği rivayeti de bulunmaktadır.²¹ 4000 dirhem fidye bedeline denk görülen aynı ve nakdî bedellerin de fidye olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Benî Abdüşems'ten Hâris b. Ebû Vecze, Benî Abdüddâr'dan Ebû Azîz b. Umeyr, Benî Esed b. Abdüluzza'dan Sâib b. Ebû Hubeys, Hâris b. Âiz ve Sâlim b. Şemmâh, Benî Mahzûm'dan Hâlid b. Hişâm b. Muğîre, Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre, Osman b. Abdullah b. Muğîre ve Kays b. Sâib 4000 dirhem fidye ile kurtulanlar arasındadır.²²

Benî Mahzûm'dan Velîd b. Velîd b. Muğîre'nin kurtuluş bedeli 4000 dirhem fidye²³ veya babası Velîd'den kalan, yüz dinar kıymete sahip olan, muhkem bir zırh, kılıç ve miğferden oluşan savaş teçhizatıdır.²⁴ 4000 dirhem fidyeye denk görülerek ve sembolik açıdan taşıdığı önem dikkate alınarak savaş teçhizatının fidye bedeli olarak alınması mümkündür.

Benî Sehm'den Ebû Vedâa b. Dubeyre,²⁵ Ferve b. Huneys, Benî Mâlik b. Hısl'dan Süheyl b. Amr 4000 dirhem fidye ile kurtulmuştur.²⁶ Süheyl b. Amr için Mikrez b. Hafs gelmiş, kendi istekleri üzerine, Süheyl'e karşılık Mikrez Medine'de alıkoyulmuş, Süheyl

¹⁹ Ebû'l-Hüseyn Abdülbaki b. Kâni' b. Merzûk İbn Kâni', *Mu'cemü's-sahâbe*, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Salim Mısrati (Medine: Mektebetü'l-Gurabai'l-Eseriyye, 1997), 1/95, 1/95; Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi' Muhammed Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 3/366; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebîr*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Merkezu Hecr li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2011), 13/195; Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-nebî mine'l-ahvâl ve'l-embvâl ve'l-hafedeti ve'l-metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 12/169. Bu isimler Hz. Peygamber'in yakın akrabası olmalarına rağmen farklı bir uygulamaya tabi tutulmamışlardır. Hz. Peygamber'in İslam söz konusu olduğunda nepotizmden uzak tavrı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cumhur Demirel, "Peygamberlerin İman Etmeden Ölen Akrabaları ile İlgili Âyetlere Dair Mülâhazalar", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (Haziran 2022): 76-98.

²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/10.

²¹ Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvaz - Adil Ahmed Abdulmevcud (Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 5/347.

²² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/139-141.

²³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140-141; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/209.

²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/209.

²⁵ Ebû Vedâa, fidye ile kurtulan ilk esirdir.

²⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/142-143.

Mekke'ye giderek 4000 dirhem kurtulma bedelini göndermiş, böylece Mikrez serbest bırakılmıştır.²⁷

3000 dirhem fidye ödeme mevzusunda karşımıza çıkan isim, Velîd b. Velîd'dir. Velîd için 4000 dirhem değil 3000 dirhem ödenmek istenmişse²⁸ de Müslümanların kabul etmemesi üzerine Velîd b. Velîd 4000 dirhem fidye ile veya babası Velîd b. Muğîre'den kalan savaş teçhizatı karşılığında kurtulabilmiştir.

Benî Mahzûm'dan Ebü'l-Münzir b. Ebû Rifâa 2000 dirhem fidye ile Ebû Atâ Abdullah b. Sâib 1000 dirhem fidye ile kurtulmuşlardır.²⁹

Benî Abdüşems'ten Amr b. Ezrak, Ebû Rîşe, Ukbe b. Hâris ve Ebü'l-Âs b. Nevfel, Benî Nevfel'den Adî b. Hıyâr, Osman b. Abdüşems ve Ebû Sevr, Benî Abdüddâr'dan Esved b. Âmir, Benî Mahzûm'dan Hâlid b. A'lem, Benî Cumah'tan Abdullah b. Übey b. Halef kendileri için getirilen fidyeler karşılığında esaretten kurtulmuşlardır.³⁰ Ancak bu kimseler için ödenen fidye miktarları kaynaklarda yer almamıştır.

Vâkîdî, Benî Muttalib kabilesinden Sâib b. Ubeyd'in fidyesiz serbest kaldığını söylese de³¹ o, kendi fidyesini ödeyerek esaretten kurtulmuştur.³² Ne kadar fidye ödediği belirtilmemiştir.

2.2. Okuma Yazma Öğretmeleri Karşılığında Serbest Bırakılma

Mali durumu fidye ödemeye müsait olmayan ve okuma yazma bilen esirlerin Müslüman çocuklara okuma yazma öğretilmeleri şartıyla serbest bırakıldığı bilinmekle birlikte, hangi esirlerin bu şartla serbest kaldıkları konusunda isim belirtilmemiştir. Bu şekilde okuma yazma öğrenen isimler arasında Zeyd b. Sâbit de yer almaktadır.³³

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen bir rivayette fidye verecek imkânı olmayan Bedir esirlerinin fidye bedelinin "ensarın çocuklarına yazı öğretmek" olarak belirlendiğine değinilerek bir çocuğa yazı öğreten esirden bahsedilmekte ancak çocuğun ve esirin ismi

²⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/143.

²⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

²⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

³⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/139-142.

³¹ Bk. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/138.

³² Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubi İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becavi (Beirut: Dârü'l-Cil, 1992), 2/574; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/165.

³³ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi tarihi'l-mülûk ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ - Mustafa Abdulkadir Atâ (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), 3/110.

geçmemektedir.³⁴ Esirlerin kurtulması için bir seçenek olarak ortaya konan “okuma yazma öğretme karşılığı serbest bırakılma” şartı, hem o dönem için hem sonraki dönemler açısından önemli bir açılmıdır. Ancak bu yolla serbest kalan esirlerin ve -Zeyd b. Sâbit hariç- bu vesileyle okuma yazma öğrenen sahâbîlerin isimlerinin kaynaklarda yer almaması ilginçtir. Bu hususta sahâbeden birinin, müşrik birinden okuma yazma öğrendiğini aşikâr etmek istememesi etkili olabilir. Bir başka ihtimal ise, bu şartla serbest kalan esirlerin sayısının fazla olmamasıdır. Zira mali durumu iyi olanlardan fidye alınmış, geriye nüfuz ve mal sahibi olmayan kimseler kalmıştır. Bu kimseler arasında okuma yazma bilen isim sayısı az olmalıdır. Bununla birlikte, kendilerinden fidye alınamayan esirlerin kurtuluşu için “okuma yazma öğretme” şartının zikredilmesi, bu hususun önemine yapılan vurgu açısından dikkate şayandır. Neticede bahsedilen uygulama Hz. Peygamber’in okuma yazma seferberliğinin müşahhas bir örneği olarak tarihe geçmiştir.³⁵

2.3. Söz / Teminat Karşılığı Serbest Bırakılma

Benî Abdüşems’ten, Hz. Peygamber’in damadı ve kızı Zeyneb’in eşi olan Ebü'l-Âs b. Rebî için gönderilen fidye, Hz. Peygamber’in teklifi ve sahâbenin rızası ile kendisine iade edilmiş; Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb’i Medine’ye göndermesi sözü ile fidyesiz serbest bırakılmış ve sözüne sadık davranmıştır.³⁶ Resûlullah, bu isteğiyle ashâba haksızlık yapmak istememiş, bu nedenle onlardan izin istemiştir. Neticede bir komutan olarak Hz. Peygamber’in de ganimette hissesi vardır ve bu serbest bırakılma, Resûlullah’ın insiyatifi ve sahâbenin rızasıyla olmuştur.

Benî Cumah’tan Ebû Azze Amr b. Abdullah, Müslümanlar aleyhine hiçbir işte bulunmayacağına dair yemin ettirilerek serbest bırakılmıştır. Aynı kimse Uhud’dan sonra gerçekleşen Hamrâüsed Gazvesi’nde tekrar esir edilmiş, yeminini bozarak Müslümanlar aleyhinde iş çevirmesi sebebiyle hakkında ölüm kararı verilmiştir.³⁷

³⁴ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Dârü'l-Hadis, 1995), 3/20 (No. 2216).

³⁵ Önkâl, *Muhtasar Siyer-i Nebî*, 128.

³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/215.

³⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142.

Benî Mahzûm'dan Sayfî b. Ebû Rifâa, bir süre Medine'de kalmasının ardından, parası olmadığı için karşılıksız serbest bırakılmıştır.³⁸ Bir başka bilgiye göre, Sayfî fidye bedelini göndermesi sözü ile serbest bırakılmış ama sözünü tutmamıştır.³⁹

2.4. Karşılıksız Serbest Bırakılma

Benî Muttalib'den Ubeyd b. Amr b. Alkame fidyersiz serbest kalmıştır.⁴⁰ Benî Mahzûm'dan Muttalib b. Hantab, malı olmadığından dolayı bir süre sonra gönderilmiştir.⁴¹ Benî Cumah'tan Vehb b. Umeyr b. Vehb de fidyersiz serbest bırakılanlardandır. Fidye ödeme bahanesiyle Medine'ye gelen ve suikast planı yapan babası Umeyr b. Vehb'in planı gerçekleşmemiş, planın aksine Umeyr'e ve oğlu Vehb'e hidayet nasip olmuş, Vehb fidyersiz serbest bırakılmıştır.⁴² Aynı kabileden Rebîa b. Derrâc'ın malı ve parası olmadığı için Hz. Peygamber'in ondan aldığı basit bir şeyle onu serbest bıraktığı belirtilmektedir.⁴³ Alınan şeyin ne olduğu kaynaklarda geçmemektedir, önemli mali değeri haiz bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

2.5. Mübadele ile Serbest Bırakılma

Benî Abdüşems'ten Amr b. Ebû Süfyân, Müslümanlardan Sa'd b. Nu'mân b. Ekkâl (İbn Ekkâl) karşılığında serbest bırakılmıştır. Amr'ın babası ve Kureyş'in yeni lideri Ebû Süfyân, bir oğlunu (Hanzale b. Ebû Süfyân) Bedir'de kaybettiğini, diğer oğlu Amr için de fidye göndererek Müslümanları sevindirmeyeceğini söyleyerek fırsat gözetmiştir. Umre maksadıyla Mekke'ye giden Sa'd b. Nu'mân'ı yanında esir tutarak Amr karşılığında Sa'd'ı serbest bırakacağını ifade etmiştir. Amr, Sa'd'la mübadele edilerek serbest kalmıştır.⁴⁴

2.6. Serbest Bırakılmadan Ölen veya Öldürülenler

Esir alınan Ümeyye b. Halef ile oğlu Ali b. Ümeyye; esirler hakkında karar belli olmadan önce, savaşın henüz bitmediği ve Müslümanların esir almaya devam ettiği esnada çıkan bir kargaşada öldürülmüşlerdir.⁴⁵ Esirlerden Ukbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. Hâris, Mekke döneminde Müslümanlara yaptıkları zulümler ve İslâm'a karşı haddi aşan muhalefetleri nedeniyle fidye uygulamasından hariç tutulmuş, haklarında idam hükmü

³⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

³⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/219.

⁴⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/138.

⁴¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

⁴² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁴³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/142.

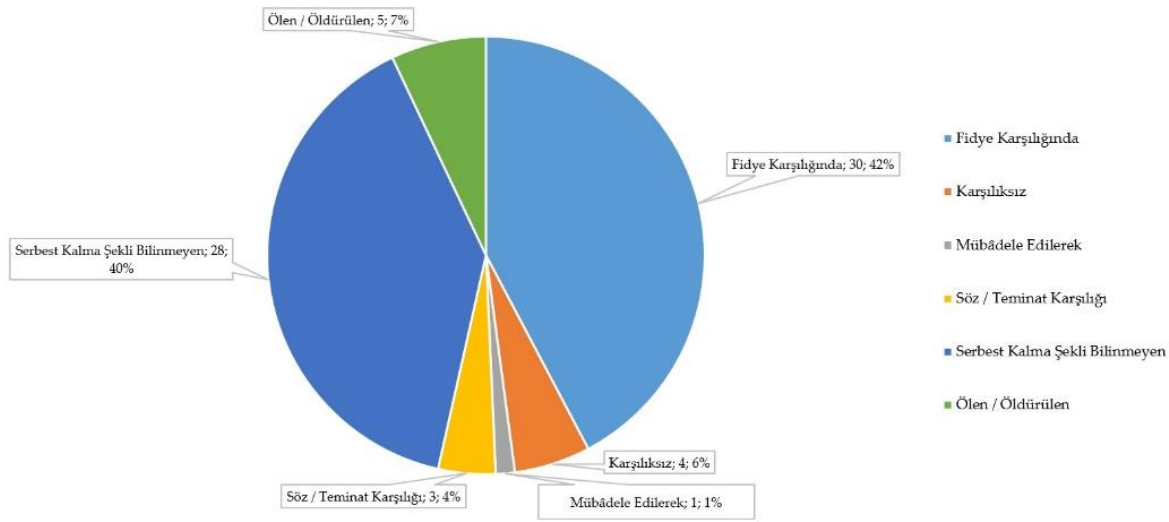
⁴⁴ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/139.

⁴⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/83.

verilerek karar infaz edilmiştir.⁴⁶ Benî Teym kabilesinden Mâlik b. Abdullah⁴⁷/Ubeydullah⁴⁸ b. Osman, Medine'de esirken hayatını kaybetmiştir.

2.7. Serbest Kalma Şekli Bilinmeyenler

Diğer esirlerin kurtulma şekilleri hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bu esirler hakkında bilgi bulunmamasından hareketle anlaşılan odur ki, haklarında fazla bilgi bulunmayan bu esirler zengin ve nüfuz sahibi kimseler değillerdi, bu nedenle onlardan mali fidye alınmaması kuvvetle muhtemeldir. Kalan esirlerden okuma yazma bilenler okuma yazma öğretilmeleri karşılığında, diğer esirler ise karşılıksız serbest bırakılmış olmalıdır. Esirlerin köleleştirilmesi imkân dâhilinde olsa da bu yolun tercih edilmemesi, dönemin savaş ve esir uygulamalarına bakıldığında bir farklılık ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Esirlerin Serbest Kalma Şekilleri Grafiği

3. Serbest Kalan Esirlerin Bedir Savaşı Sonrası Tutum ve Tavırları

3.1. Esaretten Kurtulunca Müslüman Olanlar

Esaretten kurtulan dört esirin hemen Müslüman oldukları görülmektedir. Sâib b. Ubeyd, fidyesini ödedikten sonra İslam'ı kabul etmiştir⁴⁹ ancak Müslüman olduktan sonra neler yaptığı hakkında bilgi verilmemiştir.

Nevfel b. Hâris, Müslüman olup Mekke'ye dönmüş, Hendek Gazvesi'nden önce Müslüman olduğunu ilan ederek Medine'ye hicret etmiştir.⁵⁰ Mekke fethinde Hz.

⁴⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/107, 114.

⁴⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140.

⁴⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

⁴⁹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 1992, 2/574.

Peygamber'in yanında bulunmuştur.⁵¹ Fethin ardından gerçekleşen Huneyn Gazvesi'nde İslâm ordusu dağılmaya yüz tuttuğunda, Resûlullah'ın yanında sebat edip ayrılmayan seksen veya yüz kişi⁵² arasındadır. Bu savaşta üç bin mızrak ile Resûlullah'a yardım etmiştir.⁵³

Vehb b. Umeyr, Mekke'den fidye bahanesiyle Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'e suikast planı yapan babası Umeyr ile birlikte Müslüman olmuş, bir müddet Mekke'de kaldıktan sonra Medine'ye hicret etmiş ve Uhud Savaşı'nda Müslümanlar safında yer almıştır.⁵⁴ Daha sonra, Mekke fethine kadar yaşanan olaylarda ismine rastlanmamaktadır. Müslümanların tarafında olduğu ancak hadiselerde etkin bir görev üstlenmediği anlaşılmaktadır. Mekke'nin fethinde Müslümanlarla birlikte olduğu anlaşılan Vehb, Mekke'den kaçan Safvân b. Ümeyye için eman istemek maksadıyla geldiğinde Hz. Peygamber, Vehb için ridasını sermiştir.⁵⁵ Resûlullah, ridasını veya hırkasını onunla birlikte Safvân b. Ümeyye'ye göndererek kendisine eman verdiğini bildirmiştir.⁵⁶ Vehb, Hulefâ-yı Râşidîn dönemi fetih hareketlerinde yer almıştır. Mısır fethine şahit olmuş, Amr b. Âs'ın komutasındaki orduda kumandanlık yapmıştır.⁵⁷ Şam'da mücahit olarak vefat ettiği belirtilen⁵⁸ Vehb'in Şam cephesindeki cihat ve fetih hareketlerine de iştirak ettiği görülmektedir.

Velîd b. Velîd, esaretten kurtulmasının ardından Mekke'ye dönüş yolunda Müslüman olduğunu açıklamıştır.⁵⁹ Müslümanların esirlere davranışlarından minnet ve memnuniyetle bahseden⁶⁰ Velîd'in, bundan etkilendiği ve İslâm'a girmesine vesile olan etkenlerden birinin bu tavır ve tutumlar olduğu söylenebilir. Kardeşleri, Müslüman olduğunu açıklayan Velîd'i Mekke'ye götürerek hapsetmişlerdir.⁶¹ Resûlullah'ın (s.a.v.) onun

⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1994, 5/347.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/34.

⁵² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 3/901.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/34.

⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/150.

⁵⁵ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 4/1561.

⁵⁶ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/720.

⁵⁷ Ebû Saîd Abdurrahman b. Ahmed b. Yûnus b. Abdila'la Sadeffî İbn Yûnus, *Târîhu İbn Yûnus el-Mısırî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 503; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 6/492.

⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5/430.

⁵⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5/423.

⁶⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/119.

⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/98.

da içinde olduğu müstaz'afaların isimlerini sayarak kurtulmaları için dua ettiği bilinmektedir.⁶²

Hudeybiye'den sonra bir yolunu bulup Mekke'den kaçan Velîd, Ebû Basîr ve arkadaşlarının grubuna katılmıştır.⁶³ Velîd'in, Ebû Basîr ve arkadaşlarına katıldığı görüşünü kuvvetli bulmayanlar olmuştur.⁶⁴ Bu görüşe göre; Mekke'de hapsedilen Velîd, üç yıl sonra Mekke'den kaçarak Medine'ye ulaşmış; Hz. Peygamber'in talebi ve yol göstermesi üzerine, Mekke'de zor durumda olan Ayyâş b. Ebû Rebîa ile Seleme b. Hişâm'ın⁶⁵ veya Hişâm b. Âs'ın⁶⁶ Medine'ye getirmiştir.

Velîd, kazâ umresinde Resûlullah'la birlikte bulunmuş; Medine'ye dönmeden önce, kardeşi Hâlid'e bir mektup bırakmış, bu mektup Hâlid b. Velîd'in Müslüman olmasının yolunu açan adımlardan biri olmuştur.⁶⁷

Velîd'in vefatının kazâ umresinden sonra, Mekke'nin fethinden önce olduğu söylenebilir. Kazâ umresinden sonraki olaylarda Velîd'in ismi geçmemektedir. Mekke fethinde kardeşi Hâlid komutan olarak yer almıştır ancak Velîd'in ismine rastlanmamaktadır.

3.2. Mekke Fethinden Önce Müslüman Olanlar

Hz. Peygamber'in damadı Ebü'l-Âs b. Rebî', Hudeybiye Antlaşması'ndan beş ay önce Müslüman olmuştur.⁶⁸ Ebü'l-Âs'ın esaretten kurtulduktan sonra Mekke'de ticarete devam ettiği anlaşılmaktadır. 6/627 yılında, Ebü'l-Âs'ın başında bulunduğu, Kureyş'e ait ticaret kervanı Şam'a doğru yola çıkmış, dönüşte Zeyd b. Hârise komutasındaki müfreze ile karşılaşmış,⁶⁹ kervan Müslümanların eline geçmiştir. İs Seriyyesi⁷⁰ olarak kaynaklarda yer alan bu karşılaşmada, Müslümanlar kervandaki mallara el koymuş, kervana katılanları esir

⁶² Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshak İsfahânî Ebû Nuaym İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azzazi (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1998), 5/2726; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5/2423; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/485.

⁶³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/629.

⁶⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/211.

⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/98-99.

⁶⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/86.

⁶⁷ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 4/1559.

⁶⁸ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2006), 3/201.

⁶⁹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 4/1702.

⁷⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/553.

almışlardır. Ebü'l-Âs, kaçarak uygun bir vakit gözetmiş, Bedir'den sonra Medine'ye gönderdiği hanımı Zeyneb'in yanına giderek ondan himaye istemiştir.⁷¹

Himaye isteğini geri çevirmeyen Hz. Zeyneb, Ebü'l-Âs'ın kervandaki malların kendisine iade edilmesi talebini de Hz. Peygamber'e iletmiştir. Resûlullah, seriyyeye katılan sahâbileri toplamış; kabul ederlerse malların Ebü'l-Âs'a iade edilmesini ama buna mecbur olmadıklarını, çünkü malların kervanı ele geçiren kimselerin ganimet hakkı olduğunu⁷² söylemiştir. Seriyyeye katılan Müslümanlar, "Başımız gözümüz üzerine"⁷³ diyerek, Hz. Peygamber'in arzusunu gönül rızasıyla kabul etmişlerdir. En küçük bir parçaya kadar bütün mallar iade edilmiştir.⁷⁴

Kendisine iade edilen kervanla Mekke'ye dönen Ebü'l-Âs, sermaye sahiplerinin hakkını ödemiş, ardından Müslüman olduğunu açıklayarak Medine'ye, Hz. Peygamber'in yanına hicret etmiştir.⁷⁵

Ebü'l-Âs'ın Müslüman olmasıyla birlikte evliliklerindeki şirk engeli ortadan kalktığından dolayı, hicretin yedinci yılında Ebü'l-Âs ve Hz. Zeyneb'i Resûlullah tekrar bir araya getirmiştir.⁷⁶ Bu evliliğin, ilk nikâhları üzere devam ettiği veya yeni bir nikâhla evlendikleri konusunda farklı rivayet ve görüşler bulunmaktadır.⁷⁷

Hz. Peygamber'le birlikte bir savaşa katılmadığı⁷⁸ kaydedilen Ebü'l-Âs; Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Yemen'e görevlendirdiğinde onun yanında bulunmuştur.⁷⁹ Hz. Ali'nin, Yemen'den dönüşünde onu yerine vekil bıraktığı da zikredilmektedir.⁸⁰ Ebü'l-Âs'ın Hz. Ebû Bekir biat alırken Hz. Ali ile birlikte olduğu rivayet edilmiştir.⁸¹

Akîl b. Ebû Tâlib, Hudeybiye yılında,⁸² 8/629 senesinden önce,⁸³ 8/629 yılının başında⁸⁴ Müslüman olmuştur. 8/629 senesinde gerçekleşen Mûte Savaşı'nda, Hz.

⁷¹ Vâkidi, *el-Megâzi*, 2/553.

⁷² İbn Abdülber, *el-İstiâb*, 4/1702.

⁷³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/397.

⁷⁴ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/218.

⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/218-219.

⁷⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/400.

⁷⁷ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, 4/1703.

⁷⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/400.

⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/182.

⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/208.

⁸¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/182.

⁸² Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişâm*, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, 2000), 5/217.

⁸³ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 41/4.

Peygamber tarafından ikinci komutan tayin edilen kardeşi Ca'fer'le birlikte yer almıştır. Akıl'in Mûte'de ele geçirdiği yüzüğü Resûlullah ona ganimet olarak vermiştir. Bu rivayeti nakleden râvi, kıymetli olduğu anlaşılan bu yüzüğü Akıl'in elinde takılı olarak gördüğünü söylemektedir.⁸⁵ Bir hastalığa yakalandığından dolayı Mekke fethi, Tâif kuşatması ve Huneyn Savaşı'nda bulunamamıştır.⁸⁶

Akıl b. Ebû Tâlib'in nesep bilgisinin kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ömer döneminde divanı tanzimle görevlendirilenlerden biri de Akıl'dır.⁸⁷

Kardeşi Hz. Ali'nin hilafeti döneminde borcu konusunda ondan yardım isteyen Akıl; Hz. Ali'nin, kendisinden istenilen miktarı bulamaması ve beytül mâlden borç vermeye yanaşmaması neticesinde talebine karşılık bulamayınca Muâviye'ye gitmiş, onun kendisine yardımcı olmasının ardından Muâviye'nin yanında yer alarak Sıffîn'de kardeşine karşı savaşmıştır. Akıl, Muâviye'nin hilafet yıllarında Şam'da vefat etmiştir.⁸⁸

Esaretinin ardından fidye ile serbest kalan Abbas b. Abdülmuttalib, Mekke'ye dönmüştür. Onun ne zaman Müslüman olduğu ile ilgili farklı rivayet ve görüşler bulunmaktadır. Hicretten önce, Bedir'den önce,⁸⁹ Bedir'den sonra esareti esnasında,⁹⁰ Hayber fethinden önce,⁹¹ Mekke fethinden önce⁹² Müslüman olduğuna dair farklı bilgiler mevcuttur. Onun daha önceden Müslüman olmakla birlikte Mekke fethinden kısa bir süre önce Müslümanlığını ilan ettiği⁹³ söylenebilir. Hendek günlerinde Nevfel b. Hâris ile birlikte muhacir olarak Resûlullah'a geldikleri⁹⁴ veya Hayber fethinden sonra Ebû Hureyre (r.a.) ile geldikleri ve Hz. Peygamber'in Hayber ganimetlerinden onlara da pay ayırdığı⁹⁵ rivayet edilmektedir.

Bedir'e kerhen katılıp esir düşen, ardından kendisinin ve diğer akrabalarının fidyelerini ödeyerek Mekke'ye dönen Abbas, oradaki fakir Müslümanları himaye etmeye ve

⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/32.

⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/32.

⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/32.

⁸⁷ Görevlendirilen diğer isimler Mahreme b. Nevfel ve Cübeyr b. Mut'ım'dır. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 3/224.

⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/33.

⁸⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/22.

⁹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/10.

⁹¹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/812.

⁹² Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/20.

⁹³ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/812.

⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/12.

⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/12.

Kureyş'in faaliyetleri hakkında Hz. Peygamber'e bilgi vermeye devam etmiştir. Mekke fethi hazırlıkları tamamlandıktan sonra Müslüman olduğunu ilan etmiştir. Bu durum onun Müslümanlar için istihbarat görevi üstlenmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Mekke'ye giden Abbas, müşriklerin haberlerini Hz. Peygamber'e iletmiştir.⁹⁶ Uhud Savaşı'ndan önce, Kureyş'in hazırlıklarını Hz. Peygamber'e haber veren Abbas'tır.⁹⁷ Hayber'in Müslümanlar tarafından fethine sevinmiş,⁹⁸ Ebû Zebîbe isimli kölesini azat etmiştir.⁹⁹ Kazâ umresinde Hz. Peygamber'in Hz. Meymûne ile evliliğinde aracılık etmiştir.¹⁰⁰ Mekke fethinden kısa bir süre önce Medine'ye hicret için yola çıkmış, yolda Zülhuleyfe veya Sukyâ bölgesinde Hz. Peygamber ve İslâm ordusuyla karşılaşmıştır. Resûlullah Abbas'ın hicretini son hicret olarak nitelemiştir.¹⁰¹

Abbas b. Abdülmuttalib fetihden önce, çocukluktan itibaren samimi arkadaş oldukları Ebû Süfyân'ın Müslüman olmasına vesile olan isimdir. Mekke fethine Hz. Peygamber'in ve Müslümanların safında şahit olan Abbas, fetihden kısa bir süre sonra gerçekleşen Huneyn Savaşı ve Tâif kuşatmasında yer almıştır. Huneyn'de dağılan orduya gür sesiyle seslenerek, sahâbileri tekrar toparlamıştır.¹⁰² Hezimet ve Müslümanların kaçıışı anında sebat edip Resûlullah'ın yanından ayrılmayan seksen veya yüz kişi¹⁰³ arasındadır. Abbas'ın sesiyle kendine gelen ordu toparlanmış, ardından savaşın seyri değişmiş ve düşman bozguna uğramıştır.

Mekke'nin fethinde Resûlullah'ın yanında bulunan ve ondan ayrılmayan Abbas, Resûlullah Medine'ye dönerken onunla birlikte Medine'ye gitmiş ve yaşamına Medine'de devam etmiştir.¹⁰⁴ Medine'ye döndükten sonra fetihle aynı yıl gerçekleşen Tebük Seferi'ne şahit olmuş,¹⁰⁵ "Ceyşu'l-Usre" olarak anılan Tebük ordusu için seksen bin dirhem katkıda bulunmuştur.¹⁰⁶ "Vedâ Haccı" olarak tarihe geçen hac ibadeti esnasında Hz. Peygamber'le

⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/23.

⁹⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/3.

⁹⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/18.

⁹⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/3.

¹⁰⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/20.

¹⁰¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/20-21.

¹⁰² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/13.

¹⁰³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 3/901.

¹⁰⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/21.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/13.

¹⁰⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/14.

birliktedir. Resûlullah verdiği hutbelerde, faiz yasağını hatırlatırken, kaldırdığı ilk faizin amcası Abbas'ın faiz alacağı olduğunu ilan etmiştir.

Hiz. Peygamber'in hastalığında onun yanındadır. Resûlullah vefat ettiğinde, cenazesini kaldıranlardan biri Abbas'tır. Resûlullah'ın vefatından sonraki dönemde sahâbe, Abbas'a saygı göstermiş, görüşüne başvurmuştur.¹⁰⁷ Halifeler döneminde de Abbas, bazı olaylarda ön plana çıkmaktadır.

Divanı kuran Hiz. Ömer, kayıtlara Benî Hâşim ve Abbas b. Abdülmuttalib'den başlamış,¹⁰⁸ Resûlullah'a yakınlığını dikkate alarak Abbas için yüksek bir miktar pay ayırmıştır.¹⁰⁹ 18/639 senesinde yaşanan kıtlık ve kuraklıkta; Hiz. Ömer, Abbas'ı da yanına alarak yağmur duasına çıkmış, Peygamber'in amcası hürmetine rahmet ve bereket niyazında bulunmuştur.¹¹⁰

Hiz. Osman dönemindeki karışıklıklarda, insanlar Hiz. Osman hakkında tartışmalara başladığında bunlara dâhil olmadığı anlaşılmaktadır, "Allah'ım, hoşlanmadığım şeylerle beni karşılaştırma!"¹¹¹ niyazı buna işaret etmektedir. Abbas (r.a.), 32/653 senesinde Receb veya Ramazan ayında, Medine'de vefat etmiştir.¹¹² Hiz. Osman'ın hilafeti zamanında ve Hiz. Osman'ın vefatından iki yıl önce,¹¹³ 88 ya da 89 yaşında¹¹⁴ vefat eden Abbas, Bakî' mezarlığına defnedilmiş, cenaze namazını Hiz. Osman kıldırılmıştır. Cenazesine katılımdaki kalabalık nedeniyle insanlar onun tabutuna yaklaşamamışlardır.¹¹⁵ Abbas'ın (r.a.), vefatı esnasında yetmiş köleyi azat ettiği rivayet edilmektedir.¹¹⁶

3.3. Mekke Fethi ve Sonrasında Müslüman Olanlar

Bedir esirlerinden olup sonradan Müslüman olanların yarısı, Mekke fethi ile Müslüman olan tulekâ grubundandır. Bu kimselerden bazıları Mekke'nin fethinin ardından Müslüman olmuş, bazıları ise Huneyn Gazvesi'nin akabinde İslâm'ı kabul etmiştir.

¹⁰⁷ Belâziürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/11; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/814.

¹⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/23.

¹⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/21.

¹¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/21.

¹¹¹ Belâziürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/22.

¹¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/511.

¹¹³ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/817.

¹¹⁴ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/817.

¹¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/23-24.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 4/22.

Bedir esirlerinden on iki kişi, tulekâdandır. Müslüman olduğu bilinen Bedir esirlerinin yarısı tulekâdan olduğu için, bu kavrama değinmek yerinde olacaktır. Mekke fethedildiği gün Müslüman olan ve serbest bırakılan Mekkeliler için “azatlılar, serbest bırakılanlar” anlamında “tulekâ” ifadesi kullanılmıştır.¹¹⁷ Mekke’nin fethi günü esir statüsünde değerlendirilebilecekleri hâlde serbest bırakılan Kureyşli tulekâ grubunun, fetihle birlikte Müslümanlara düşmanlıkta bulunmanın fayda vermeyeceğini fark ederek gönülsüzce İslâm’ı kabul ettiklerini dile getirenler olmuştur.

Belirtmek gerekir ki, fetih öncesi Müslüman olanlarla fetih sonrası Müslüman olanlar arasında derece farkı vardır.¹¹⁸ Fetih öncesi Müslüman olanların gösterdikleri gayretin, katlandıkları zorlukların, fetih sonrası Müslüman olanlara nazaran daha fazla olduğu aşikârdır. Ancak fetihden sonra Müslüman olanlara, sırf tulekâdan olmaları gerekçesiyle sorgulayıcı gözle bakılması uygun olmayacaktır. Zira Mekke’nin fethinden sonra Müslüman olup büyük hizmetlerde bulunan sahâbîler vardır. Huneyn’de gösterdikleri tutumlar, tulekâ grubunun kalplerine İslâm’ın henüz tam yerleşmediğine işaret sayılabilir. Ancak Hz. Peygamber, bu kimseleri suçlayan bir tutum içerisinde olmamıştır.

Hâris b. Ebû Vecze,¹¹⁹ Adî b. Hıyâr,¹²⁰ Sâib b. Ebû Hubeys,¹²¹ Kays b. Sâib,¹²² Abdullah b. Übey b. Halef,¹²³ Rebîa b. Derrâc,¹²⁴ Ebû Vedâa b. Dubeyre,¹²⁵ Abd b. Zem’a,¹²⁶ Abdüluzzâ (Abdurrahman)¹²⁷ b. Meşnû’¹²⁸ Mekke fethi ile Müslüman olan tulekâdandırlar. Şehirdeki normal vatandaşlar konumunda olan bu kişilerin İslâm’a muhalefetlerinin ileri derecede olmadığı, Kureyş liderlerinin boyun eğmesiyle ve Kureyş’in gücünün kırılmasıyla birlikte herhangi bir mukavemet göstermeden Müslüman oldukları anlaşılmaktadır. İslâm’ı kabul

¹¹⁷ Bk. Ebû Ca’fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî, *Târîhu’t-Taberî: Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk*, thk. Muhammed Ebû’l-Fazl İbrâhim (Mısır: Dârü’l-Maârif, 1967), 3/61.

¹¹⁸ Bk. el-Hadîd 57/10.

¹¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/699-700.

¹²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/390.

¹²¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Sa’d b. Menî’ ez-Zührî İbn Sa’d, *el-Cüz’ü’l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa’d (et-tabakatü’r-râbia mine’s-sahâbe min men esleme inde fethi Mekke ve mâ ba’dehâ)*, thk. Abdülazîz Abdullah es-Sellûmî (Taif: Mektebetü’s-Sadık, 1995), 1/253.

¹²² İbn Sa’d, *el-Cüz’ü’l-Mütemmim*, 1/355.

¹²³ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 3/865.

¹²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/386.

¹²⁵ İbn Sa’d, *el-Cüz’ü’l-Mütemmim*, 1/386.

¹²⁶ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/820.

¹²⁷ “Abdüluzzâ” olan ismi, Müslüman olduktan sonra, Resûlullah tarafından “Abdurrahman” olarak değiştirilmiştir. Bk. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/143.

¹²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/301.

ederek önceki vatandaşlık konumlarını sürdürmüşlerdir. Toplumun yönetici kadrosundan olmayan bu kimseler hakkında kaynaklara yansıyan bilgiler de sınırlıdır.

Hâris b. Ebû Vecze, Hz. Ömer dönemine yetişmiş, onun Câbiye'deki hutbesini işitmiştir. Hâris, uzun ömür süren muammerûndandır.¹²⁹

Adî b. Hıyâr, Hz. Osman dönemine yetişmiş, Kûfelilerin Velîd b. Ukbe hakkında içki içmesi nedeniyle şikâyetlerinin artmasından dolayı halifeyi uyarmıştır. Ancak bu uyarıyı yapanın Adî değil, oğlu Ubeydullah olduğu da söylenmiştir.¹³⁰

Yaşının ilerlediği zamanlarda, Mekke fethedildiği vakit Müslüman olan Sâib b. Ebû Hubeş, Medine'ye gelmiş, orada büyük bir ev inşa etmiştir. Medine ehlinde sayılır. Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hilafeti zamanında Medine'de vefat etmiştir.¹³¹

Kays b. Sâib, Mekke fethinde Müslüman olmuştur.¹³² Tâbiûn müfessirlerden Mücâhid, mevlâsı olduğu Kays b. Sâib'in Ramazan'da her gün bir yoksulu doyurduğunu belirtmektedir.¹³³ Yüz yaşının üzerinde yaşayan¹³⁴ Kays b. Sâib'in vefat tarihi, etkili olduğu olaylar bilinmemektedir.

Abdullah b. Übey b. Halef'in, Hz. Ali ve Hz. Âişe arasında gerçekleşen Cemel Savaşı'nda öldürüldüğü belirtilmekle birlikte,¹³⁵ hangi tarafta yer aldığı belli değildir.

Rebîa b. Derrâc'ın Hz. Ömer devrine yetiştiği belirtilmektedir.¹³⁶

Ebû Vedâa, oğlu Muttalib'le birlikte Mekke fethinde Müslüman olmuştur. Oğlu Muttalib'in Medine'ye gittiği, Medine'de evinin bulunduğu, orada vefat ettiği ve bereketli bir zürriyetinin olduğu belirtilirken,¹³⁷ Ebû Vedâa hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

Abd b. Zem'a'nın fethin ardından Müslüman olmasından sonra, Sa'd b. Ebû Vakkâs'la yaşadıkları bir anlaşmazlık, Hz. Peygamber'e intikal etmiştir.¹³⁸ Onun sahâbenin itibarlı ve saygın kimselerinden kabul edildiği belirtilmektedir.¹³⁹

¹²⁹ Ebû'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, thk. Muhibbüddin Ebi Said Ömer b. Garame el-Amri (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995), 11/487; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/699.

¹³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/390.

¹³¹ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim*, 1/253.

¹³² İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim*, 1/355.

¹³³ Abdurrahmân b. Muhammed b. İshâk el-Abdî el-İsfahânî Ebû'l-Kâsım İbn Mende, *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-marife*, thk. Amir Hasan Sabri et-Teymi (Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.), 2/296.

¹³⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4/402.

¹³⁵ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 3/865; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/67.

¹³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/386.

¹³⁷ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim*, 1/386.

Mekke fethinden sonra İslâm'ı kabul eden sahâbîler arasında olan¹⁴⁰ Abdüluzzâ, Müslüman olunca Hz. Peygamber tarafından “Abdurrahman” diye isimlendirilmiştir.¹⁴¹ Yaşamı ve vefatı hakkında bilgi verilmemiştir.

Mekke şehrinin yönetici kadrosunu oluşturan Kureyş ileri gelenleri için ise durum biraz daha farklıdır. Onlar, Mekke’de siyasi iradenin el değiştirmesiyle, önceden sahip oldukları imtiyazlı konumlarını kaybetmişlerdir. Bedir esirlerinden üç kişi -Hâlid b. Esîd, Hâlid b. Hişâm, Süheyl b. Amr- gerek kabilevi yönden gerek kişisel yetenekleri yönünden ayrıcalıklara sahip olan zümreden sayılmaktadır. Hz. Peygamber, yönetici kadrosundan normal vatandaş konumuna gelen bu kimselerin gönlünü almak, oluşabilecek olumsuz tutumlarını engellemek, kalplerini İslâm’a ısındırmak için, Huneyn’de ganimetten -kendi payına düşen beşte birlik kısımdan- ayrıca pay ayırmıştır. “Gönülleri İslâm’a ısındırılmak istenen kimseler” anlamına gelen “müellefe-i kulûb” ismiyle anılan bu zümrenin tulekâ isimlendirmesi ile yakından bir ilişkisi söz konusudur. Zira tulekâdan olan isimlerin bir kısmı aynı zamanda müellefe-i kulûbdan kabul edilmektedir.

Hâlid b. Esîd b. Ebü'l-Îs, kazâ umresinde Müslümanları izlemekte olan ve Hz. Bilâl’in Kâbe’nin damına çıkıp ezan okuduğunu gördüklerinde, duydukları rahatsızlığı açıkça dile getiren müşrikler topluluğunun içindedir.¹⁴² Mekke fethedildiği zaman Hz. Bilâl Kâbe’den ezan okuduğunda da aynı tepkiyi sürdürmüştür. Bir müddet sonra ise İslâm'ı kabul etmiştir.¹⁴³ Müellefe-i kulûbdan kabul edilen Hâlid’e Huneyn ganimetlerinden yüz deve verilmiştir.¹⁴⁴

Hâlid b. Esîd, Hz. Ebû Bekir’in hilafeti döneminde ridde hareketine karşı mücadelede görev üstlenmiştir. Mekke valisi olan Attâb b. Esîd, kardeşi Hâlid’i, riddeye karışan Cüdeb b. Sülmâ el-Müdlîcî’nin üzerine göndermiştir. Hâlid ve beraberindekiler tarafından hezimete uğratılan ve topluluğu dağılan Cüdeb, pişmanlığını ifade ederek Müslüman olmuştur.¹⁴⁵

¹³⁸ Anlaşmazlık konusu için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim Cu’fi Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Mustafa Dib el-Buga (Dımaşk: Daru İbn Kesîr, 1993), “el-Büyû’ ”, 3 (No. 1948); Müslim, “er-Radâ’ ”, 36.

¹³⁹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/820.

¹⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/301.

¹⁴¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/143.

¹⁴² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/737-738.

¹⁴³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/114.

¹⁴⁴ Ebû Ca’fer İbn Habîb Muhammed b. Habîb b. Ümeyye Bağdadi Haşimi Muhammed İbn Habîb, *el-Mümenemmak fi ahhâri Kureyş*, thk. Hurşid Ahmed Faruk (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985), 422-423.

¹⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/638.

Müellefe-i kulûb arasında zikredilen bir başka Bedir esiri Hâlid b. Hişâm b. Muğîre'nin İslâm'ı kabul edip etmediği net değildir. Hz. Peygamber, müellefe-i kulûbdan olan Hâlid b. Hişâm'a Huneyn ganimetlerinden pay ayırmıştır¹⁴⁶ fakat Hâlid için ayrılan ganimetin miktarı kaynaklara yansımamıştır. Belâzürî, onun Müslüman olduğunu ve Muâviye'nin iktidar günlerine kadar yaşadığını belirtmiştir.¹⁴⁷ Ancak diğer kaynaklara bakıldığında bazı müellifler; onun Müslüman olduğuna dair net bir bilgi bulunmadığını ifade etmişlerdir.¹⁴⁸ Hâlid b. Hişâm'la ilgili bir başka bilgiye Fâsî yer vermektedir. Sahâbeden veya tâbiûndan kabul edilen Nâfî' b. Abdulhâris ismindeki kişiye, Mekke ile ilgili bir görev veren Hz. Ömer, bir mesele neticesinde onu azlederek yerine Hâlid b. Hişâm b. Muğîre'yi atamıştır.¹⁴⁹ Bu bilgi dikkate alınır, onun İslâm'ı kabul ettiği sonucuna ulaşılır.

Bedir esirleri içerisinde hakkında en fazla bilgi bulunan isimlerden biri olan Süheyl b. Amr da müellefe-i kulûbdandır. Süheyl'in Bedir'den sonra Uhud'a katıldığı anlaşılmaktadır.¹⁵⁰ Bedir'den sonra en etkin rolünün olduğu hadise ise, Hudeybiye Antlaşması'dır. 6/628 senesinde gerçekleşen Hudeybiye Antlaşması'nda Kureyş'i o temsil etmiştir.¹⁵¹ Süheyl, başkanlık ettiği görüşmede elçisi olduğu Kureyş'in sert tutumunu antlaşmaya yansıtmış, ileri sürdüğü şartlar ve metinde kullanılacak kelimeler için yaptığı itirazlarla güçlü diplomasi yeteneğini göstermiştir.

Hudeybiye Antlaşması'nda Kureyş'le ittifak kuran Benî Bekr, antlaşmaya ihanet etmiş, Hz. Peygamber'in müttefiki Huzâ'a'ya saldırmıştır. Bu saldırıda Kureyş'ten bazı kimselerle birlikte Süheyl b. Amr'ın da yardım ve desteği olmuştur. Antlaşmada Kureyş'i temsil eden Süheyl'in antlaşmanın bozulmasının müsebbiplerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Mekke fethedildiğinde Süheyl, kurulmasında rol oynadığı birlikle son âna kadar direnmiştir. Süheyl ve beraberindekilerin direnişi, aslında sembolik bir direnme hareketidir. Kureyş teslim olmuşken onların bu direnişi yapmaları, bir sonuca ulaşmayacaktır ancak

¹⁴⁶ Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 7/249.

¹⁴⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/185.

¹⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/144; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/214.

¹⁴⁹ Ebü't-Tayyib Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed b. Ali Fâsî, *el-İkdü's-semîn fi tarihi'l-beledi'l-emîn*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 6/149.

¹⁵⁰ Bk. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/847.

¹⁵¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/604.

onlar şehirlerini direkt teslim etmek istememişlerdir. Neticede Hâlid b. Velîd ve beraberindekiler bu direniş hareketini gerçekleştiren derme çatma orduyu dağıtmışlardır.¹⁵²

Fetih sonrası evine kapanan Süheyl b. Amr, oğlu Abdullah'ı Hz. Peygamber'e göndererek eman talep etmiş; Resûlullah, ona eman vermiş ve sahâbeden de ona kötü davranmaktan uzak durmalarını istemiştir.¹⁵³

Süheyl'in Mekke'de fetih günü Müslüman olduğu¹⁵⁴ veya Huneyn'e müşrik olarak katılıp Cî'râne'de İslâm'ı kabul ettiği¹⁵⁵ şeklinde iki görüş vardır. Huneyn'e henüz İslâm'a girmeden katılıp, Huneyn ganimetlerinin dağıtıldığı Cî'râne'de Müslüman olduğu görüşü daha kuvvetlidir. Hz. Peygamber Cî'râne'de, ona Huneyn ganimetlerinden yüz deve vermiştir.¹⁵⁶ Süheyl b. Amr, Müslüman olduktan sonra Mekke'de hatip olarak kalmıştır.¹⁵⁷

Vedâ Haccı'na katılan Süheyl'in Resûlullah'ın tıraş edilen saçlarından alıp yüzüne, gözlerine sürdüğü rivayet edilmektedir.¹⁵⁸ Süheyl b. Amr'ın bu tutumu, İslâm'a girmesiyle gerçekleşen değişimin boyutunu açık bir şekilde göstermektedir.

Hz. Peygamber'in vefatının ardından birçok kabile Müslümanlara başkaldırı hazırlığındayken Mekke'dekilerin İslâm'da sebatına vesile olan isim, Süheyl b. Amr'dır. Hz. Ebû Bekir'i duymuşçasına,¹⁵⁹ onun Medine'de yaptığı hutbeye benzer bir hutbe ile¹⁶⁰ Mekke halkına seslenmiştir.¹⁶¹ Hitabet yeteneğini kullanarak Mekke halkını sakinleştirmiş, ridde hareketine katılmalarını engellemiştir.

Hz. Ömer döneminde, Şam'daki cihat hareketine katılmak için ailesiyle oraya gidip yerleşen Süheyl, Şam fetih ordusunda bulunmuştur. Yermûk Savaşı'nda bir atlı birliğin komutanlığını yaptığı bilgisi de¹⁶² kaynaklarda geçmektedir.

Süheyl b. Amr'ın, Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Şam bölgesinde çıkan Amvâs vebasında, 18/639 yılında vefat ettiği kabul görmekle birlikte,¹⁶³ Yermûk'te veya Mercisuffer'de şehit edildiği rivayetleri de bulunmaktadır.¹⁶⁴

¹⁵² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/825.

¹⁵³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/847.

¹⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/585.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 6/9.

¹⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 6/9.

¹⁵⁷ Ebû Abdullah Mus'ab b. Abdullah b. Mus'ab ez-Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, thk. E. Levi Provençal (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1982), 415.

¹⁵⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/610.

¹⁵⁹ Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, 415.

¹⁶⁰ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 2/671..

¹⁶¹ Konuşması için bk. Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 11/9; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/585; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/178.

¹⁶² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/585.

3.4. Müslüman Olma Zamanı Tespit Edilemeyenler

Bedir'de Kureyş'in sancaktarlarından olan Ebû Azîz b. Umeyr el-Abderî, Mekkelilerin sancaktarı olarak Uhud Savaşı'nda da yer almıştır.¹⁶⁵ Ebû Azîz'in İslâm'a girmesi hakkında ihtilaf bulunmaktadır. Zübeyrî, Bedir'de müşriklerin sancaktarı olarak esir edildiğini, Uhud'a yine müşriklerin sancaktarı olarak katıldığını ve öldüğünü söylemektedir.¹⁶⁶ Ebû Nuaym, onun İslâm'ı kabul ettiğine dair bir bilgisi olmadığını, müteahhir ulemânın onu sahâbeden saydığını ifade etmektedir. Ardından, Ebû Azîz'den nakledilen, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların Bedir esirlerine muamelesi ile ilgili rivayeti vermektedir.¹⁶⁷ Siyer kaynaklarında yer alan bu rivayet hadis kaynaklarında da geçmektedir.¹⁶⁸ Ebû Azîz'in Uhud'da öldürüldüğü görüşünün bir karışıklık sonucu meydana gelen bir hata olduğu söylenmiştir. Zira Nebîh b. Vehb'in rivayetine göre, Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmuştur ve esirlere iyilikle muamele edilmesi hususunda Hz. Peygamber'in tavsiyesini Ebû Azîz nakletmiştir. Sahâbe isimleri arasında ismi geçmektedir.¹⁶⁹ Buhârî, "Târih-i Kebîr" isimli eserinde, Ebû Azîz b. Umeyr'e yer vererek sahâbeden kabul edildiğini nakletmektedir.¹⁷⁰ Hakkında detaylı bilgi olmayan Ebû Azîz'in ismi, Bedir esirlerinden Müslüman olanlar arasında geçmektedir.¹⁷¹

Bedir Savaşı'ndan sonra Uhud'da da Mekkelilerin safında yer alan¹⁷² Ubeydullah b. Humeyd, zamanı tespit edilememekle birlikte Müslüman olmuştur. Zira sahâbeden kabul edilmektedir ve Vedâ Haccı'nda bulunduğu rivayet edilmektedir.¹⁷³

Bir diğer Bedir esiri Müsâfi' b. İyâd, sahâbeden kabul edilmektedir¹⁷⁴ ancak Müslüman olma zamanı, yer aldığı olaylar bilinmemektedir.

¹⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 6/9; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/178.

¹⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/585.

¹⁶⁵ Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, 254.

¹⁶⁶ Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, 254.

¹⁶⁷ Ebû Nuaym İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, 5/2967-2968.

¹⁶⁸ Bk. Ebû Amr eş-Şeybani Halîfe b. Hayyât, *Müsnedü Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 65; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 22/393.

¹⁶⁹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, 4/1715; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/209; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/229.

¹⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim Cu'fî Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, thk. Muhammed b. Sâlih el-Debbâsî (Riyad: en-Naşirü'l-Mütemeyyiz, 2019), 11/181.

¹⁷¹ Bk. Ebû'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fi fûnuni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer*, thk. İbrâhim Muhammed Ramazan (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1993), 1/333.

¹⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/328.

¹⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/328.

¹⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5/147; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/70.

Muttalib b. Hantab'ın Bedir'de esir alındığı, sonra Müslüman olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁵ Esaretten hemen sonra mı, yoksa Bedir'den sonra ilerleyen zamanlarda mı Müslüman olduğu anlaşılmamaktadır.

Ümeyye b. Halef'in azatlısı olan Bedir esiri Nistâs, onun ölümünün ardından oğlu Safvân'ın hizmetine geçmiştir. Bedir'den sonra Uhud Savaşı'nda da bulunan Nistâs'ın savaşın seyri ile alakalı naklettiği rivayette Uhud'un gidişatı ile ilgili bilgilere ulaşılmaktadır.¹⁷⁶ Diğer köle ve hizmetkârlarla birlikte cephenin gerisinde, eşyaların yanında duran Nistâs'ın savaşta bulunma gerekçesi savaşmaktan ziyade savaşan Mekke ileri gelenlerinin hizmetini yürütmektir.

Uhud'dan sonra meydana gelen Recî Vakası'nda esir edilen ve Kureyş'ten Safvân b. Ümeyye'nin satın aldığı Zeyd b. Desine ile Safvân'ın azatlısı Nistâs'ın ilgilendiği anlaşılmaktadır. Zeyd'i Safvân'ın emriyle şehit eden Nistâs'tır.¹⁷⁷ Zeyd'in şehadetinin ardından Nistâs'ın Müslümanlara yönelik düşmanca tavır gösterdiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Bu esnada henüz Müslüman olmayan Nistâs, zamanı tam bilinmemekle birlikte ilerleyen dönemde İslâm'a girmiştir. Nistâs'ın Müslüman olmasında, Zeyd'i gözlemlemesinin, onun hâl ve hareketlerinin etkisi söz konusu olabilir.

3.5. Şirk Üzere Ölenler

Ümeyye b. Halef ile oğlu Ali b. Ümeyye'nin, esir edildikleri hâlde savaş bitmeden bir karışıklık esnasında öldürüldüklerini, Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebû Muayt'ın fidye hükmünden muaf tutularak infaz edildiklerini, Mâlik b. Abdullah/Ubeydullah isimli kişinin esareti esnasında Medine'de vefat ettiğini, esirlerin serbest bırakılmalarından bahsettiğimiz kısımda belirtmiştik. Bu kişiler dışında dört Bedir esirinin de şirk üzere öldüğü bilinmektedir.

Kureyş'in Bedir'in intikamını almak için yaptığı savaş hazırlıkları esnasında çevre kabilelerden destek çağrısına, şairlik yönü bulunan Ebû Azze de katılmıştır. İlk başta, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) verdiği "İslâm ve Müslümanlar aleyhine faaliyette bulunmama" sözünden dolayı bu çağrıda bulunmak istemeyen Ebû Azze, müşriklerin tahrikiyle sözüne

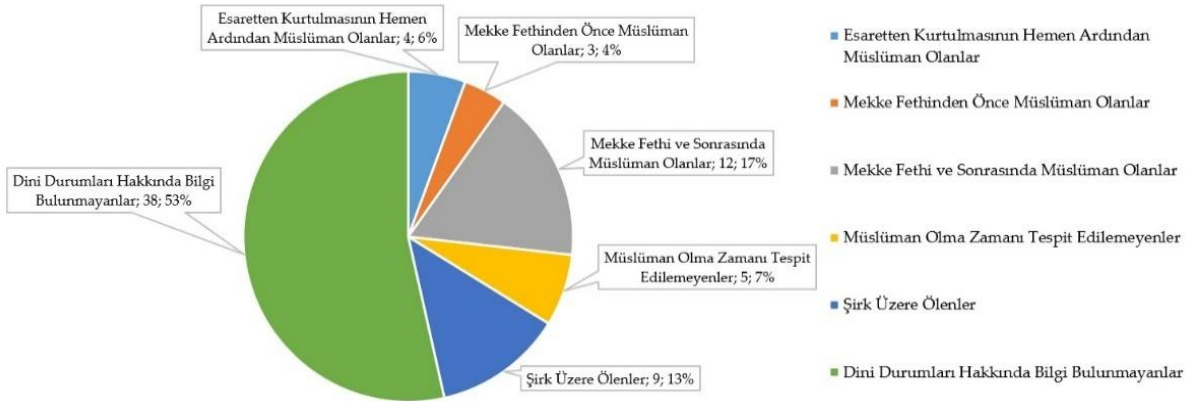
¹⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/103.

¹⁷⁶ Bk. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/230-231; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/336. Rivayette Nistâs, daha sonraları Müslüman olduğunu söylemektedir.

¹⁷⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/362.

muhalif davranarak, çevre kabileleri savaşa yönlendirmede etkili olmuş,¹⁷⁸ savaşta Kureyş ordusunun içinde yer almıştır.¹⁷⁹ Uhud'dan sonra düşmanı takibe çıkan Hz. Peygamber ve sahâbe, Hamrâüled mevkinde uyuyakaldığı için Kureyş ordusunun arkada unuttuğu şair Ebû Azze ile karşılaşmışlardır. Müslümanlar tarafından yakalanarak Hz. Peygamber'e götürülen Ebû Azze, kendisinin istemediği hâlde zorla savaşa çıkarıldığı iddiasıyla tekrar eman verilmesini istemiş ancak Hz. Peygamber (s.a.v.), "Mü'min, aynı delikten iki defa ısırılmaz! Mekke sokaklarında 'Muhammed'i iki kere aldattım!' demen için mi serbest bırakayım?" diyerek, esir edilen Ebû Azze'nin sözüne ihanet etmesi sebebiyle öldürülmesini emretmiştir.¹⁸⁰ Ebû Azze, Uhud'un devamı niteliğinde olan Hamrâüled Gazvesi'nde yakalanarak verilen kararla öldürülmüştür.

Uhud Savaşı'na katılanlardan Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre, Hz. Ali tarafından;¹⁸¹ Osman b. Abdullah b. Muğîre, Hâris b. Sımme tarafından öldürülmüştür.¹⁸² Uhud'a katılıp öldürülen bir diğer Bedir esiri, Hâlid b. A'lem'dir; Kuzmân tarafından öldürülmüştür.¹⁸³

Tablo 2. Esirlerin Dinî Tutumları Grafiği

Sonuç

Hz. Peygamber (s.a.v.), Bedir Savaşı'nda alınan esirler için sahâbe ile istişare etmiş ve esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılması fikrini tercih etmiştir. Kişilerin mali durumlarına göre 4000 dirhemle 1000 dirhem arasında değişen fidye bedelleri tayin edilmiştir. Fidye

¹⁷⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1996, 1/335.

¹⁷⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/265.

¹⁸⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/335-336.

¹⁸¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/279; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1996, 1/326.

¹⁸² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/253.

¹⁸³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/335.

bedeline denk kabul edilen, farklı türden aynı ve nakdî bedellerin fidyeden sayıldığı durumlar da olmuştur.

Bedir’de esir alındığı bilgisine ulaştığımız yetmiş bir kişiden; on yedi esir tam fidyeye bedeliyle, birer esir 2000 ve 1000 dirhem fidyeye serbest kalmışlardır. Fidyeye ile serbest kaldığı bilinen ancak miktarı kaynaklarda geçmeyen on bir esir de eklendiğinde toplam otuz esirin fidyeye karşılığında serbest bırakıldığı görülmektedir. Bir esir Müslümanlardan biriyle mübadele edilmek suretiyle, üç esir -esirin kendisine göre değişen, birbirinden farklı konularda- verdikleri teminat karşılığında, dört esir fidyeye bedeli alınmaksızın serbest bırakılmıştır. İki esir savaşın tam bitmediği ve esirler hakkında kararın belli olmadığı bir esnada çıkan bir kargaşada öldürülmüştür. Bir esir esareti esnasında Medine’de vefat etmiştir, bu kişinin vefat sebebi geçmemektedir, savaşta aldığı yaranın iyileşmemesi ölüm nedeni olabilir. Esirlerden ikisi, haddi aşan düşmanlıkları nedeniyle fidyeye kararına dâhil edilmeyerek öldürülmüşlerdir. Bu iki kişi, müşriklerin ileri gelenlerinden olup Mekke döneminde Müslümanlara fiilî eziyet yapmakla, İslam’a ve Müslümanlara karşı hakaret ve tahkirleriyle bilinmektedir. Diğer yirmi sekiz esirin serbest kalma şekli belirtilmemiştir; onların -okuma yazma biliyorlarsa- okuma yazma öğretilmeleri karşılığında veya -bilmiyorlarsa- karşılıksız bir şekilde serbest bırakıldıkları düşünülebilir.

Fidyeye verme imkânı olmayıp okuma yazma bilen esirlerin Müslüman çocuklara okuma yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakıldığı kaynaklarda zikredilmiştir. Ancak bu şekilde serbest kalan esirlerin veya bu vesileyle okuma yazma öğrenen sahâbîlerin -Zeyd b. Sâbit hariç- isimlerine ulaşamamıştır. Bu durum, bu şartla kurtulan esir sayısının fazla olmadığına işaret kabul edilebilir. Zira fidyeye verme imkânı olanların ve toplumun ileri gelenleri arasında yer alanların fidyeleri zaten gönderilmiştir. Geriye Kureys’in toplumun alt tabakasından kabul ettiği kimseler kalmıştır. Bu isimler arasında okuma yazma bilenlerin fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Yine de bu şartın fidyeye bedeline muadil kabul edilmesi, Hz. Peygamber’in okuma yazmaya verdiği değeri göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Bedir esirlerinin dinî tutumları incelendiğinde dört kişinin esaretten kurtulmalarının akabinde, üç kişinin Bedir’den sonra Mekke fethinden önce, on iki kişinin Mekke fethi ve sonrasında Müslüman oldukları görülmektedir. İslam’ı kabul eden beş esirin Müslüman olma zamanı tam tespit edilememiştir. Esaretten kurtulmadan öldürülen veya ölen beş esir ve Uhud Savaşı’na katılıp öldürülen dört Bedir esiri birlikte dokuz esirin şirk üzere öldükleri

bilinmektedir. Hayatları hakkında bilgiye ulaşılabilen, sonraki dönem olaylarında isimleri geçmeyen otuz sekiz esirin dinî durumları bilinmemektedir.

Bedir esirlerinin savaştan sonra, Hz. Peygamber ve halifeler döneminde önemli olaylarda isimlerinin geçtiği, etkin roller üstlendikleri görülmektedir. Ashâb, Bedir'de ele geçirilen esirlere Hz. Peygamber'in emriyle iyi muamelede bulunmuştur. Olumlu muameleden etkilenen bazı kimselerin, hemen İslâm'ı kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak ısrarla düşmanlığını sürdürenler de vardır. Genel anlamda düşmanlıklarının yatışması, Mekke fethine kadar sürmüştür. Fetihle birlikte Kureyş'in gücü kırılınca, insanların İslâm'ı kabul etmede çekincelerinin kalmadığı anlaşılmaktadır. Fetih sonrasında İslâm'ı seçen bu kimselerden, İslâm'a önemli hizmette bulunanlar, halifeler dönemindeki fetih ve cihat hareketlerine katılanlar dikkat çekmektedir.

Kaynakça / References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani. *el-Müsned*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1. Basım, 1995.
- Ataş, Hacı. "Bedir Gazvesi Kapsamında Ortak Hadis ve Siyer Rivayetleri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 65 (2018), 632-649.
- Azimli, Mehmet. "Bedir Savaşı Çerçevesinde Bazı Mülâhazalar". *Bilimname* 18/1 (2010), 7-20.
- Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Ensâbü'l-eşraf*. thk. Riyaz Ziriklî - Süheyl Zekkâr. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *es-Sünenü'l-kebîr*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Kahire: Merkezi Hecr li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2011.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim Cu'fî. *et-Târîhu'l-kebîr*. thk. Muhammed b. Sâlih el-Debbâsî. 12 Cilt. Riyad: en-Naşirü'l-Mütemeyyiz, 2019.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim Cu'fî. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mustafa Dib el-Buga. 7 Cilt. Dımaşk: Daru İbn Kesîr, 5. Basım, 1993.
- Demirel, Cumhur. "Peygamberlerin İman Etmeden Ölen Akrabaları ile İlgili Âyetlere Dair Mülâhazalar". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (Haziran 2022): 76-98. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1059815>
- Ebû Nuaym İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshak İsfahânî. *Ma'rifetü's-sahâbe*. thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzazi. 7 Cilt. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1998.
- Ebü'l-Kâsım İbn Mende, Abdurrahmân b. Muhammed b. İshak el-Abdî el-İsfahânî. *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-marife*. thk. Amir Hasan Sabri et-Teymi. 3 Cilt. Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.
- Ekim, Tahsin. *Bedir Savaşı'nı Hazırlayıcı Etkenler ve Sonuçları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Fâsî, Ebü't-Tayyib Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed b. Ali. *el-İkdü's-semîn fi târihi'l-beledi'l-emîn*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr eş-Şeybani. *Müsnedü Halîfe b. Hayyât*. thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- İbn Abdülber Nemerî, Ebû Ömer Cemaleddin Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubi. *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becavi. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1992.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah. *Târîhu medîneti Dimaşk*. thk. Muhîbüddin Ebi Said Ömer b. Garame el-Amri. 80 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer İbn Habîb Muhammed b. Habîb b. Ümeyye Bağdadi Haşimi Muhammed. *el-Münemmak fî ahbâri Kureyş*. thk. Hurşid Ahmed Faruk. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Taha Abdür-rauf Sa'd. 2 Cilt. Şeriketü't-Tıbbâti'l-Fenniyyeti'l-Müttehede, ts.
- İbn Kâni', Ebü'l-Hüseyn Abdülbaki b. Kâni' b. Merzûk. *Mu'cemü's-sahâbe*. thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Salim Mısrati. 3 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Gurabai'l-Eseriyye, 1997.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî. *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd (et-tabakatü'r-râbia mine's-sahâbe min men esleme inde fethi Mekke ve mâ ba'dehâ)*. thk. Abdülazîz Abdullah es-Sellûmî. 2 Cilt. Taif: Mektebetü's-Sadık, 1995.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî. *et-Tabakatü'l-kübrâ*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed. *Uyûnü'l-eser fî fünuni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer*. thk. İbrâhim Muhammed Ramazan. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1. bs., 1993.
- İbn Yûnus, Ebû Saîd Abdurrahman b. Ahmed b. Yûnus b. Abdila'la Sadeî. *Târîhu İbn Yûnus el-Mısrî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed Bağdâdî. *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ - Mustafa Abdülkadir Atâ. 19 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcud. 8 Cilt. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Karan, Cuma. *Psiko-Sosyo-Tarih Açısından – Bedir Meydan Muharebesi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021.
- Makrîzî, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir. *İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-nebî mine'l-ahvâl ve'l-emoâl ve'l-hafedeti ve'l-metâ'*. thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî Müslim b. el-Haccâc. *Sahih-i Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955.
- Önkal, Ahmet. *Muhtasar Siyer-i Nebî*. ed. İsmâil Hakkı Atçeken. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 4. Basım, 2022.

- Özdemir, Mehmet Nadir. "Bazı Yönleriyle Bedir Gazvesi". *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12 (2017), 105-115.
- Özdemir, Mehmet Nadir. "Bir Dönüşüm: Cahiliye Yağmacılığından Bedir Gazvesi Ganimetlerine". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2020), 1879-1901.
- Özel, Ahmet. "Esir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/382-389. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Özkan, Mustafa. "Tarihin Öznesinin Tespitinde, Kur'ân'ın Tarih İlmine Katkısı/Kaynaklığı Üzerine -Bedir Savaşı Örneği-". *İSTEM* 16 (2010), 19-33.
- Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişâm*. thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî. 7 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâit-Türâsi'l-Arabî, 2000.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecid Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Târîhu't-Taberî: Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. 11 Cilt. Mısır: Dârü'l-Maârif, 1967.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî. *el-Megâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-A'lemî, 3. Basım, 1989.
- Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 18 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2006.
- Zübeyrî, Ebû Abdullah Mus'ab b. Abdullah b. Mus'ab. *Nesebu Kureyş*. thk. E. Levi Provençal. Kahire: Dârü'l-Maârif, 3. bs., 1982.

Şırnak Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi

Şırnak University
Journal of Divinity Faculty

ISSN: 2146-4901
e-ISSN: 2667-6575

YAZAR KATKI ORANI BEYANI
(AUTHOR CONTRIBUTION STATEMENT)

Makale Bilgisi (Article Information): *Bedir Esirlerinin Serbest Bırakılması ve Bedir Savaşı Sonrası İslam'a Karşı Tutumları*

Makaledeki Yazar Katkılarının Yüzde ile Gösterilmesi (Showing Author Contributions in the Article as Percent)		1. Sorumlu Yazar (Responsible Author)	2. Katkı Sunan Yazar (Contributer Author)	3. Katkı Sunan Yazar (Contributer Author)
Çalışmanın Tasarlanması	Conceiving the Study	% 60	% 40	%
Veri Toplanması	Data Collection	% 50	% 50	%
Veri Analizi	Data Analysis	% 40	% 60	%
Makalenin Yazımı	Writingup	% 50	% 50	%
Makale Gönderimi ve Revizyonu	Submission and Revision	% 40	% 60	%

Not(e): Belgenin imzalı asıl nüshası makale süreç dosyalarında mevcuttur (The signed original copy of the document is available in the article process archive).